

ORHAN PAMUK

PREMI NOBEL DE LITERATURA

EM DIC VERMELL

1. SÓC MORT

Ara sóc mort, sóc un cadàver al fons d'un pou. Fa molt que vaig deixar anar el meu últim sospir i que el meu cor es va aturar però, llevat d'aquell miserable assassí, no hi ha ningú que sàpiga el que m'ha passat. Pel que fa a aquell desgraciat repugnant, va escoltar si respirava i va buscar-me el pols per estar segur que jo era mort, llavors em va clavar una puntada de peu al costat, em va portar fins al pou, em va alçar per sobre del brocal i em va deixar caure. El crani, que abans m'havia esberlat amb una pedra, es va partir quan va caure al pou; la cara, el front i les galtes se'm van esmicolar fins que no en va quedar res; se'm van trencar els ossos, la boca se'm va omplir de sang.

Fa quatre dies que no sóc a casa: la meva dona i els meus fills em deuen buscar. La meva filla, sense forces de tant plorar, deu estar mirant la porta del jardí; tots deuen ser al lllindar amb la mirada al camí.

La veritat és que no sé si són a la porta. Potser s'han acostumat a la meva absència, que espantós! Perquè quan ets aquí tens la impressió que la vida que has deixat enrere continua com abans. Abans que jo nasqués, darrere meu hi havia un temps infinit. I ara, un cop mort, hi ha un temps inesgotable! No pensava en això mentre era viu; vivia voltat de llum entre dos temps de fosc.

Era feliç, em penso que ho era; ara ho entenc: jo era qui feia les millors miniatures del taller del Nostre Sultà i no hi havia ningú amb una mestria que pogués competir amb la meva. Amb els treballs que feia fora guanyava nou-cents aspres al mes. Naturalment, això fa que la meva mort encara sigui més insuportable.

Només em dedicava a il·lustrar i il·luminar. Adornava els marges de les pàgines, acoloria l'interior dels enquadraments i hi dibuixava fulles, branques, roses, flors i ocells multicolors; núvols arrissats a l'estil xinès, fulles entrelaçades, boscos de colors i gaseles, galeres, sultans, arbres, palaus, cavalls i caçadors que s'hi amagaven. En la meva joventut de vegades decorava un plat; de vegades la part de darrere d'un mirall, l'interior d'una

cullera, el sostre d'una mansió o un palauet al Bòsfor, de vegades un bagul... Als últims anys només treballava en pàgines de llibres perquè el Nostre Sultà pagava grans quantitats de diners pels llibres il·lustrats. No diré que quan ets davant de la mort els diners ja no tenen gens d'importància a la vida. Fins i tot quan ets mort continues sabent la importància que tenen els diners.

Veient aquest miracle, que em pugueu sentir la veu tot i la situació en què estic, sé que pensareu això: Deixa't estar del que guanyaves en vida. Explica'ns el que veus. Què hi ha després de la mort? On és la teva ànima? Com són el Cel i l'Infern? Què veus? Com és la mort? Pateixes? Teniu raó. Sé que mentre ets viu tens moltíssima curiositat pel més enllà. Explicaven el cas d'un home que mogut per aquesta curiositat es dedicava a rondar pels camps de batalla, entre cadàvers ensangonats... A aquell home que buscava entre els guerrers agonitzants algun que hagués mort i ressuscitat i li pogués revelar el secret de l'altre món, els soldats de Tamerlà el van prendre per un enemic i el van partir pel mig d'un sol tall de simitarra i ell es va pensar que a l'altre món et parteixen pel mig.

Ni parlar-ne. Fins i tot podria dir que les ànimes partides pel mig al món aquí s'ajunten. Però, gràcies a Déu, hi ha un altre món tot i el que afirmen els infidels impius, els ateus i els blasfems que obeeixen el Dimoni. El fet que us parli des d'allà és la prova que existeix. Sóc mort, però ja veieu que no he desaparegut. D'altra banda, haig de confessar que no he trobat els palauets de plata i or sota els quals corren els rierols, els arbres d'amples fulles i fruita madura, ni les belles verges que esmenta el Sagrat Alcorà. Així i tot, recordo bé quantes vegades i amb quant de plaer vaig dibuixar aquestes hurís del paradís d'ulls immensos que es descriuen a la sura de l'Esdeveniment. I, naturalment, tampoc no m'he trobat aquells quatre rius de llet, vi, aigua dolça i mel que descriuen amb tanta amplitud i dolçor visionaris com Ibn Arabi i no el Sagrat Alcorà. Però com que no vull pas arrossegar a la incredulitat a ningú que visqui raonablement amb l'esperança i la il·lusió de l'altre món, haig d'avisar de seguida que tot això és a causa de la meva situació particular: qualsevol creient amb un mínim de coneixement sobre la vida després de la mort sap que algú tan turmentat com jo i, a més a més, en la situació que em trobo tindrà grans dificultats per a veure els rius del Paradís.

En resum: jo, conegut en la secció d'Il·lustradors i entre els altres mestres com Mestre Elegant, sóc mort però no m'han enterrat. Per això la meva ànima no ha pogut abandonar del tot el meu cos. Perquè la meva ànima pugui arribar al Cel, l'Infern o el lloc que li pertoqui, hauria de poder-se desfer de la impuresa del cos. Aquesta situació excepcional, que no és pas la primera vegada que passa, infligeix dolors terribles a la meva ànima. No em sento el cos fet malbé ni noto com se'm va podrint la part del cos, trencat i ferit, que està submergida en una aigua fredíssima; però sí que sento el turment profund de l'ànima que lluita per abandonar-lo. És com si tot l'univers se'm comprimís a dins i anés estrenyent.

Aquesta sensació d'estretor només la puc comparar amb la sensació sorprenent d'amplitud que vaig notar al moment inigualable de la meva mort. Quan la templa se'm va trencar per aquell cop de roc inesperat vaig entendre de seguida que aquell miserable em volia matar però no em podia creure que ho faria. Estava replet d'esperança, però d'això no me n'havia adonat mentre vivia la meva vida grisa entre casa i el taller. Em vaig aferrar a la vida amb ungles i dents, mossegant-la apassionadament. No us avorriré explicant-vos el dolor que vaig sentir amb els altres cops que vaig rebre al cap.

Quan vaig entendre amb tristesa que em moriria, em va omplir una sensació increïble d'amplitud. Vaig viure el moment de la partida amb aquesta mateixa sensació d'amplitud: l'arribada a aquesta banda va ser tan suau com quan somies que et veus dormint. L'última cosa que vaig veure van ser les sabates tacades de neu i de fang del meu assassí. Vaig tancar els ulls com si dormís i vaig arribar a aquesta banda en un traspàs suau.

L'única queixa que tinc ara no és que les dents em caiguin a la boca ensangonada com cigrons torrats, ni que la cara m'hagi quedat irreconeixible de tan esclafada com la tinc, ni que estigui encallat al fons d'un pou, sinó que tothom es pensa que encara sóc viu. La meva ànima torturada pateix de saber que els meus éssers estimats pensen en mi contínuament, que s'imaginin que sóc en algun lloc d'Istanbul ocupant-me d'algun assumpte de no res, o fins i tot que vaig al darrere d'alguna dona. Que trobin el meu cadàver com més aviat millor, que resin per mi, que se celebri el meu funeral i que m'enterrin d'una vegada! I sobretot

que trobin el meu assassí! Vull que sapigueu que mentre no es trobi aquell miserable, encara que m'enterrin a la tomba més sumptuosa que hi hagi, esperaré recaragolant-m'hi inquiet i us inocularé la incredulitat a tots. Trobeu el fill de puta que m'ha assassinat i us explicaré fil per randa tot el que hi ha al més enllà! Però un cop l'hagueu trobat l'heu de torturar a la premsa i li heu de trencar vuit o deu ossos, preferiblement les costelles, que vagin cruixint a poc a poc, i després cal que li arrenqueu els cabells greixosos i repugnants un a un, i que el feu cridar foradant-li la pell del cap amb aquelles punxes que tenen els torturadors per a aquesta mena de feines.

Qui és aquest assassí per qui sento tant d'odi? Per què em va matar d'una manera tan inesperada? Hauríeu de tenir curiositat per aquestes coses. Dieu que el món és ple d'assassins miserables que no valen res i que ha pogut ser qualsevol d'aquests? Llavors us aviso: darrere la meua mort hi ha una conspiració repugnant contra la nostra religió, les nostres tradicions i la manera com veiem el món. Obriu els ulls i descobriu per què em van matar i per què us poden matar també a vosaltres qualsevol dia els enemics de l'Islam i de la vida en què creieu. Es van complint una a una les prediccions del gran predicador d'Erzurum, el Mestre Nusret, de qui jo escoltava les paraules amb llàgrimes als ulls. Deixeu-me dir-vos que si tot el que ara ens passa es relatés en un llibre, ni tan sols els millors il·lustradors podrien decorar-lo. Com en el cas del Sagrat Alcorà –per Déu, que no em malentengueu!–, la tremenda força d'un llibre així provindria del fet que no podria ser mai il·lustrat. Dubto que ho pugueu entendre.

Mireu, jo quan era un aprenent també tenia por de la veritat de les profunditats i les veus que vénen del més enllà, però no en feia cas i me'n reia. I he acabat al fons d'aquest pou horrible! També us pot passar a vosaltres, obriu bé els ulls. Ara no puc fer sinó esperar que em trobin per la pudor fastigosa que deixarà anar el meu cos quan s'hagi podrit prou. I somiar les tortures que infligirà al meu vil assassí alguna ànima caritativa quan el trobin.

2. EM DIC NEGRE

Després de dotze anys d'absència, vaig entrar a Istanbul com un somnàmbul. Diuen dels agonitzants que els crida la terra, a mi era la mort que em cridava a la ciutat on vaig néixer i créixer. Al principi vaig creure que a la ciutat només hi havia mort, després m'hi vaig trobar l'amor. Però l'amor, quan vaig tornar, era una cosa tan remota i oblidada com els records que tenia de la ciutat. Dotze anys enrere, a Istanbul, m'havia enamorat de la meva cosina, que encara era una nena.

Al cap de quatre anys d'abandonar Istanbul, mentre errava per les estepes infinites del país del perses, per les seves muntanyes nevades i les seves tristes ciutats, portant cartes i recaptant impostos, em vaig adonar que a poc a poc anava oblidant la cara de la nena estimada que havia deixat enrere. Inquiet, em vaig esforçar per recordar-la, però vaig entendre que l'ésser humà acaba oblidant una cara que no veu per més que l'estimi. El sisè any dels que vaig passar per l'est viatjant o fent de secretari al servei dels paixàs, ja sabia que la cara que em representava en la meva imaginació no era la de la meva estimada d'Istanbul. Sé que el vuitè any vaig tornar a oblidar la cara que havia recordat equivocadament el sisè i que la vaig tornar a recordar d'una manera completament diferent. Així, quan dotze anys més tard vaig tornar a la meva ciutat, ja amb trenta-cinc anys complits, era dolorosament conscient que feia molt de temps que havia oblidat la cara de la meva estimada.

La majoria dels meus amics, dels meus familiars i dels meus coneguts del barri havien mort en aquells dotze anys. Vaig anar al cementiri que dóna al Corn d'Or i vaig resar per la meva mare i pels meus oncles, que s'havien mort en la meva absència. L'olor de la terra fangosa es va barrejar amb els meus records; algú havia trencat un gerro a prop de la tomba de la meva mare i, no sé per què, em vaig posar a plorar mirant-ne els bocins. Plorava pels morts o perquè després de tants anys, d'una manera estranya, encara només era al començament de la meva vida?, o era perquè

sentia que arribava al final del viatge de la meua vida? No ho sé. Va començar a caure una neu que amb prou feines es notava. Em vaig encantar mirant els escassos flocs de neu que l'aire duia cap aquí i cap allà, i m'havia perdut en les imprecisions de la meua vida quan em vaig adonar que un gos negre em clavava la vista des d'un racó fosc del cementiri.

Les llàgrimes se'm van estroncar. Em vaig mocar. Vaig veure que el gos negre bellugava la cua amistosament i vaig sortir del cementiri. Més tard vaig llogar la casa on havia viscut un dels parents de la meua mare i em vaig instal·lar en aquell barri. A la mestressa jo li recordava el seu fill, a qui els soldats perses safàvides havien matat a la guerra. Em netejaria la casa i em faria el menjar.

Vaig sortir al carrer i vaig fer passejos llargs, com si en comptes d'haver-me instal·lat a Istanbul ho hagués fet de manera provisional en alguna ciutat àrab de l'altre extrem del món i tingués curiositat per saber com era. Els carrers eren més estrets o només m'ho semblaven? En alguns llocs on els carrers estaven encaixonats entre cases que s'inclinaven les de l'una banda cap a les de l'altra, vaig haver de caminar arrambat a les parets i a les portes per no topiar amb els cavalls de càrrega. Hi havia més rics també o només m'ho semblava? Vaig veure un cotxe tan sumptuós com no n'hi ha cap a Aràbia ni a Pèrsia, semblava un fortalesa tirada per cavalls orgullosos. A Çemberlitaş vaig veure uns captaires esparracats que s'estrenyien els uns contra els altres enmig de la pudor fastigosa del mercat de pollastres. N'hi havia un de cec, que somreia mirant com queia la neu.

Si m'haguessin dit que abans Istanbul era una ciutat més pobra, més petita i més feliç, potser no m'ho hauria cregut, però això era el que em deia el cor. Perquè la meua estimada casa que havia deixat enrere continuava al seu lloc, entre til·lers i castanyers, però quan vaig preguntar a la porta em van dir que hi vivia una altra família. La mare de la meua estimada, la meua tia, s'havia mort, el meu Oncle i la seva filla havien canviat de casa i havien sofert unes certes calamitats, que és el que sempre diuen els homes que obren la porta en aquesta mena de situacions i que no són mai conscients amb quina crueltat us trenquen el cor i us destrueixen les il·lusions. Ara no us explicaré el que havia passat, però deixeu-me dir-vos que la tristesa, la neu i deixadesa

d'aquell vell jardí, que jo recordava càlid i verd els dies d'estiu i dels til·lers del qual ara penjaven caramelles de glaç grossos com el meu dit petit, no em suggerien res sinó la mort.

De fet, jo sabia part del que havia passat als meus parents per la carta que el meu Oncle m'havia enviat a Tabriz. En aquella carta el meu Oncle em deia que tornés a Istanbul i m'explicava que estava preparant un llibre secret per al Nostre Sultà i que necessitava que l'ajudés. Havia sentit a dir que durant un temps, a Tabriz, jo havia fet llibres per als paixàs i els governadors otomans i per als intermediaris d'Istanbul que m'ho demanaven. La meva feina a Tabriz era cobrar per endavant els encàrrecs dels llibres, buscar il·lustradors i cal·lígrafs que, tot i la por que tenien a les guerres i a la presència dels soldats otomans, encara no havien marxat de la ciutat per anar-se'n a Qazvin o a d'altres llocs de Pèrsia, i feia que aquells grans mestres, sense diners ni ningú que s'interessés a la seva feina, escrivissin, il·lustressin i enquadrassin els llibres que, llavors, jo enviava a Istanbul. Si no hagués sigut per l'amor als llibres bons i a la pintura que el meu Oncle m'havia inculcat quan jo era jove, no m'hauria dedicat a aquelles empreses.

Al carrer on havia viscut el meu Oncle, a l'extrem que donava al mercat, continuava havent-hi el mateix barber, entre els mateixos miralls, navalles, aiguamans i brotxes. Ens vam mirar als ulls, però no sé si em va conèixer. Em vaig alegrar de veure que el gibrell per a rentar el cap que omplia d'aigua calenta es continuava gronxant de l'extrem de la cadena penjada del sostre traçant el mateix arc de sempre.

Hi havia barris i carrers que de jove havia recorregut sovint i que en aquells dotze anys havien desaparegut convertits en fum i cendres, i ara només en quedaven solars calcinats on senyorejaven els gossos o on els bojós espantaven les criatures. En altres llocs que s'havien cremat hi havien construït palauets que impressionaven els que, com jo, veníem de lluny. N'hi havia que tenien a les finestres els vitralls venecians caríssims. Vaig veure que en la meva absència havien construït moltes cases de dos pisos amb balcons volats sobre parets altes.

Com passava en moltes ciutats, a Istanbul els diners havien perdut el seu valor. Les mateixes fleques que els anys que quan me'n vaig anar a l'est et venien un pa enorme de quatre-cents

dracmes per un aspre, ara pels mateixos diners et donaven un pa que pesava la meitat i que tenia un gust que no recordava en absolut el que havia menjat a la meva infància. Si la meva difunta mare hagués vist que havia de pagar tres aspres per una dotzena d'ous, hauria dit: «Marxem d'aquí abans que les gallines s'ho creguin tant que se'ns caguin al cap». Però jo sabia que el problema dels diners devaluats era el mateix a tot arreu. Deien que hi havia vaixells mercants que venien de Flandes i de Venècia carregats de cofres amb aquells diners falsificats. Mentre que antigament a la seca reial s'encunyaven cinc-cents aspres amb cent dracmes de plata, ara a causa de les guerres interminables amb els safàvides, havien començat a encunyar-ne vuit-cents amb la mateixa plata. Quan els geníssers van adonar-se que les monedes amb què els pagaven suraven a les aigües del Corn d'Or com si fossin mongetes seques que haguessin caigut del moll de les verdures, es van revoltar i van assetjar el palau del Nostre Sultà com si fos una fortalesa enemiga.

Un predicador que es deia Nusret, que feia els seus sermons a la mesquita de Beyazit i que proclamava que era de l'estirp del Profeta Mahoma, s'havia fet molt famós en aquella època d'immoralitat, carestia, assassinats i robatoris. Aquest predicador, nascut a Erzurum, atribuïa tots els desastres que havien caigut sobre Istanbul els últims deu anys –els incendis dels barris de Bahçekapı i Kazancılar, la pesta que deixava desenes de morts cada vegada que passava per la ciutat, la guerra contra els safàvides en què no s'obtenia el més mínim resultat tot i les moltes vides que s'hi havien sacrificat i la revolta dels cristians a l'oest que els havien fet recuperar unes quantes petites fortaleses otomanes– al fet que ens havíem desviat de les ordres del Sagrat Alcorà, a la tolerància amb què tractàvem els cristians, al fet que es vengués vi amb tota la llibertat i al fet que als monestirs de dervixos es toquessin instruments musicals.

El venedor de confitats en vinagre que em va parlar tot apassionat d'aquell predicador i que em va informar de tot allò assegurava que les monedes falsificades que envaïen els mercats, els nous ducats, els falsos florins amb un lleó encunyat i els aspres que contenien cada vegada menys plata ens anaven arrossegant cap a una immoralitat definitiva sense remei, igual que els circassians, abkhazos, mingarians, bosnians, georgians i armenis que omplien

els carrers. Els corruptes i els rebels es reunien als cafès i conspiraven fins que es feia de dia. Individus d'intencions desconegudes amb el crani afaitat, dementes addictes a l'opi i elements residuals de la confraria dels kalenderis tocaven música fins que es feia de dia als monestirs, es clavaven punxes aquí i allà i, després de tota mena de perversions, fornicaven entre ells i amb nois joves assegurant que aquell era el camí de Déu.

Vaig sentir el so dolç del llaüt i el vaig seguir, no sé si buscant-lo o si perquè la confusió dels meus records i els meus desitjos no va poder suportar més el verinós venedor de confitats i em va indicar una manera de fugir-ne. L'únic que sé és que si estimes una ciutat i hi passesges prou, al cap d'uns anys, no només l'esperit sinó el cos reconeix els carrers de tal manera que en un moment de melancolia, potser provocat per la neu que cau tristament, les cames són incapaces de portar-te per elles mateixes al cim del teu turó preferit.

Així doncs, em vaig allunyar del Mercat dels Ferrers i vaig contemplar com queia la neu sobre el Corn d'Or des d'un lloc prop de la mesquita de Solimà: la neu ja havia començat a amuntegar-se a les teulades que miraven al nord i la banda de les cúpules que rebia el vent de llevant. Les veles d'un vaixell que entrava a la ciutat, del mateix color de plom que la superfície del Corn d'Or, em van saludar amb un aleteig quan les van arriar. Els xiprers i els plàtans, l'aspecte de les teulades, la tristesa de la tarda, els sorolls de barri de més avall, els crits dels venedors i els xiscles dels nens que jugaven al pati de la mesquita se'm van barrejar al cap i em van avisar, de manera gens sorprenent, que a partir d'aquell moment no podria viure en un altre lloc que aquella ciutat. Vaig tenir la sensació que la cara de la meva estimada, que feia anys que havia oblidat, m'apareixeria de cop.

Vaig baixar del turó. Em vaig ficar entre la multitud. Després de l'oració de la tarda vaig fer un mos en una botiga on venien menuderies. Vaig escoltar amb atenció el que m'explicava l'amo d'aquell local buit, que em mirava menjar afectuosament com si estigués alimentant un gat. Inspirat per ell i seguint les indicacions que em va donar, vaig tombar un dels carrers estrets de darrere del mercat d'esclaus quan ja feia estona que s'havia fet fosc i vaig trobar el cafè.

A dins era ple de gent i hi feia calor. Un contista, semblant als que havia vist a Tabriz i a les ciutats de Pèrsia, encara que allà no en diuen contistes sinó teloners, s'havia posat una mica més alt que els altres, prop del foc, i havia desplegat una sola pintura, la imatge d'un gos, dibuixada a corre-cuita però amb traça en un paper bast, i estava explicant la història de l'animal donant veu al gos mateix i assenyalant de tant en tant la imatge.

3. SÓC UN GOS

Com veieu, tinc els ullals tan llargs i punxeguts que amb prou feines em caben a la boca. Sé que em fan semblar terrible, però ja m'agrada. Una vegada un carnisser mirant-me'ls va dir:

–Caram, això no és un gos, és un porc senglar.

Li vaig mossegar tan fort la cama que vaig notar a la punta dels ullals la duresa del fèmur a través de la seva carn greixosa. Per a un gos no hi ha res que satisfaci més que enfonsar les dents a la carn d'un enemic repugnant amb una fúria i una passió que et surten de dins. Quan se'm presenta una ocasió així, quan una víctima que es mereix que la mosseguin em passa estúpidament pel davant, la mirada se m'enfosqueix de plaer, sento un grinyol de dents dolorós i, sense adonar-me'n, de la gola em comencen a sortir aquells grunys que us fan tanta por.

Sóc un gos i vosaltres, que no sou uns éssers tan racionals com jo, ara penseu que els gossos no parlen. Però també feu l'efecte que us creieu els contes en què els morts parlen i els personatges fan servir paraules que no pot ser que sàpiguen. Els gossos parlen, però només a qui sap escoltar-los.

Temps era temps, fa molts anys, un predicador insolent va arribar des de la seva ciutat de províncies a una de les mesquites més grans de la capital del reialme; en fi, diguem que se'n deia la mesquita de Beyazit. Potser valdrà més que amaguem el nom d'aquell home i li diguem, per exemple, el mestre Husret i, per què hem de dir més mentides, el cert és que era un predicador de cap dur. Però per poca cosa que tingués al cap, el que tenia, lloat sigui Déu, era un poder immens a la llengua. Cada divendres encenia la seva congregació de tal manera que els feia plorar i tot, i n'hi havia que ploraven fins que se'ls cixugaven els ulls, d'altres es desmaiaven o es posaven malalts.

Per Déu, no m'entengueu malament: ell no plorava mai com d'altres predicadors de llengua verinosa; al contrari, mentre tots els altres somicaven, ell ni parpellejava i enduria la seva prèdica com si els renyés. Deu ser que els agrada que els renyin, però tots

els jardiners, patges de palau, confiters, el populatxo en general i molts predicadors com ell es van convertir en esclaus seus. En fi, no era un gos sinó un home que havia mamat mala llet i així es va extasiar davant d'aquella multitud que l'admirava i es va adonar que només trobava gust a fer plorar la seva comunitat sinó també a espantar-la; a més a més, veient que allà hi tenia pa per pastar, va portar les coses a l'extrem de dir:

–L'única raó de la carestia, de la pesta i de les derrotes és que hem oblidat l'islam del temps del nostre Sant Profeta i que ens hem cregut certes mentides i altres llibres que no són l'Alcorà i que asseguren que són musulmans. Es recitaven les absoltes en temps del Nostre Senyor Mahoma? Es feien quaranta cerimònies als morts i es repartien dolços i bunyols per la seva ànima? Es recitava melòdicament l'Alcorà en temps de Mahoma com si fos una cançó? Es pujava als minarets a presumir de veu bonica i a exhibir un àrab millor que el que parlen els àrabs i tot, i es cridava a l'oració cantussejant i coquetejant com una donota? Avui dia la gent va als cementiris a implorar, demanen ajuda als morts, van als mausoleus i adoren pedres, nuen cintes i ofereixen sacrificis com idòlatres. Hi havia en temps de Mahoma confraries que fomentessin tot això? Ibn Arabi, el gran inspirador de les confraries, es va convertir en un pecador quan va jurar que el Faraó va morir sent un creient. Els dervixos, els mevlevis, els halvetis, els kalenderis, llegeixen l'Alcorà tocant instruments musicals, fan ballar els nens i els joves amb l'excusa que resen en comú; tots plegats són uns infidels. S'han d'ensorrar els monestirs, excavar-ne els fonaments fins a uns 800 metres de fondària i llençar-ne la terra al mar; només així s'hi podrà anar a resar.

Aquest mestre Husret es va indignar fins al punt de dir llançant escuma per la boca: «Ah, infidels, prendre cafè és pecat. El Nostre Profeta no va tastar el cafè perquè sabia que espesseïa la ment, llagava l'estómac, provocava hèrnies i esterilitat, i perquè havia entès que el cafè era un producte del Dimoni. Els cafès són llocs on els que busquen el plaer i els rics desvagats s'asseuen els uns a tocar dels altres i on es cometen tota mena d'immoralitats; o sigui que s'haurien de tancar els cafès abans i tot que els monestirs. Té prou diners un pobre per a pagar-se un cafè? La gent que va als cafès s'enceguen amb el cafè que prenen, perden el control de les seves facultats i acaben escoltant-se els gossos i creient-se el

que diuen; però qui em maleeix a mi i blasfema contra la nostra religió sí que és un gos». Tot això deia el mestre Husret.

Si m'ho permeteu, m'agradaria respondre a aquesta última afirmació d'aquest senyor predicador. Naturalment, tots sabeu que aquests pelegrins, mestres, predicadors o imams ens menyspreen, als gossos. Per mi que tot això ve del fet que el Nostre Senyor Mahoma es va tallar els faldons de la túnica per no despertar el gat que s'havia adormit als seus peus. Recordant la delicadesa que es va demostrar amb el gat, i que se'ns va negar als gossos, i a causa de la nostra enemistat amb aquest animal, que el més ingrati dels homes reconeixerà que és un ingrati, es vol deduir que a l'Enviat de Déu no li agradaven els gossos. No ens permeten entrar a les mesquites perquè se suposa que contaminem l'estat de puresa que cal que hi hagi i, de resultes d'aquesta interpretació errònia i calumniosa, durant segles als patis de les mesquites els vigilants ens han apallissat amb els pals de les escobres.

Voldria recordar-vos una de les sures més boniques de l'Alcorà, la de la Caverna. No ho dic pas perquè pensi que en aquest cafè hi hagi ignorants que no han llegit el Llibre Sagrat sinó per refrescar-vos la memòria. Aquesta sura ens parla de set joves tips de viure entre pagans, que es refugien en una cova i s'adormen. Déu els segella les orelles i els fa dormir exactament tres-cents nou anys. Quan es desperten entenen que han passat tants anys perquè un d'ells es relaciona amb d'altra gent i prova de gastar una moneda caducada. Tots set queden parats.

Us vull recordar, encara que no em pertoca a mi de fer-ho, que al divinitè vers d'aquesta sura, on es parla de la dependència de l'home de Déu, de la fugacitat del temps i de les delícies del son, s'esmenta que un gos estava ajagut a l'entrada de la cova on dormien aquests set joves, l'anomenada Caverna dels Set Dorments. Naturalment, qualsevol estaria orgullós que el seu nom aparegui al Sagrat Alcorà. Jo, com a gos, presumeixo d'aquesta sura i penso que tant de bo porti una mica de seny a aquesta gent d'Erzurum que als enemics en diuen gossos fastigosos.

Llavors, quina és la raó autèntica d'aquesta animadversió contra els gossos? Per què dieu que els gossos són impurs i si un gos us entra a casa ho netegeu tot de cap a cap? Per què qui ens toca perd el seu estat de puresa? Per què si un gos frega amb el seu pèl humit l'extrem del vostre caftà cuiteu a rentar el caftà

set vegades com dones frenètiques? La mentida que si un gos ha llepat una cassola ja es pot llençar o s'ha de tornar a estanyar només fa profit als llauners. I potser també als gats.

Quan la gent ha marxat dels pobles, ha deixat el camp i la vida nòmada, per venir a viure a les grans ciutats, els gossos pastors s'han quedat als pobles, i llavors ens hem convertit en impurs. Abans de l'Islam un dels dotze mesos de l'any era el *mes del gos*. En canvi, ara els gossos es diu que porten malastrugança. No us vull atabalar amb els meus problemes, amics que heu vingut aquesta nit a entretenir-vos amb alguna història i, de passada, treure'n una lliçó; la meva ràbia és deguda als insults que aquest senyor predicador dedica als nostres cafès.

Què pensaríeu si us diguéis que no se sap qui és el pare d'aquest Husret d'Erzurum? De vegades m'han dit: «Però, quina mena de gos et penses que ets que goses difamar el nostre venerable predicador per defensar el teu amo, que només és un contista que penja uns dibuixos i explica històries en un cafè? A callar! Fuig d'aquí!». Déu me'n guard de difamar ningú. Però m'agraden molt els nostres cafès. Sabeu? No em fa res que la meva imatge estigui dibuixada en un paper tan barat ni em fa res ser un gos, però em sap greu no poder seure amb vosaltres com un home i prendre un cafè. Ens morim de ganes d'entrar a les vostres cafeteries i prendre cafè... Però, què és això?... Mira, el meu mestre m'està servint cafè d'una cafetereta. No digueu que on s'és vist que un dibuix prengui cafè; mireu, mireu, aquest gos bé que se'l pren a cops de llengua.

Ah! Que bé que m'ha posat, m'ha escalfat el cor, m'ha afinat la vista, m'ha obert la ment. I escolteu el que m'ha vingut al cap. ¿Sabeu quins regals va enviar el Dux de Venècia a Nurhayat Sultana, l'estimada filla del Nostre Exalçat Sultà, a més a més de bales de seda xinesa i ceràmica xinesa decorada amb flors blaves? Una gossa bufona que tenia un pèl de vellut més suau que una marta gibel·lina. Era una gosseta tan delicada que tenia un vestit de seda vermella i tot. Ho sé perquè un amic meu se la va tirar: aquella gossa no podia ni follar sense el seu vestidet. Al país dels francs tots els gossos van amb vestits per l'estil. He sentit explicar que una dona franca tota fina va veure un gos despullat –o potser li va veure la seva cosa, no ho sé–, i va cridar: «Ai, un gos nu!», i es va desmaiar.

Al país dels infidels francs tots els gossos tenen amo. Es veu que els passegen pels carrers amb cadenes al coll com si fossin els esclaus més miserables. Diu que a més a més els fan entrar a les cases i que se'ls fiquen al llit i tot. I no només no permeten als gossos que s'ensumin i s'aparellin; és que no els permeten passejar un al costat de l'altre. Si dos gossos es troben pel carrer, l'únic que poden fer, encadenats com van, és mirar-se de lluny amb ulls tristos. Els francs no poden entendre que els gossos passegem sols en colles i bandes pels carrers d'Istanbul, que tallem el pas de la gent sense saber qui és el nostre amo, que ens arrecerem al racó calent que ens ve més de gust, que dormim com troncs a l'ombra, que caguem on volem i que mosseguem a qui volem. Potser per això els admiradors del predicador d'Erzurum s'oposen que es doni carn als gossos dels carrers d'Istanbul i que es resi per ells per pura caritat i que s'estableixin fundacions que es dediquin a això. Si el que pretenen és convertir els gossos, a més a més d'enemics, en infidels, els hauré de recordar el fet que ser enemics dels gossos és el mateix que ser infidel. Quan arribi l'hora d'executar aquests desgraciats, i que espero que sigui aviat, potser els nostres amics els botxins ens convidaran a menjar un tros dels reus com fan de vegades perquè serveixi d'exemple.

Per acabar vull explicar això: l'amo que tenia abans era un home molt just. De nit sortíem a robar i ens partíem la feina. Jo em posava a lladrar i llavors ell aprofitava per tallar el coll a la víctima; així no se sentien els crits. A canvi dels meus serveis, feia a trossos els criminals que executava, els bullia i me'ls donava per menjar. No m'agrada la carn crua. Tant de bo pensi el mateix el botxí del predicador d'Erzurum i no m'hagi de menjar crua la carn d'aquest fàstic d'home, que em faria malbé l'estómac.

4. EM DIRAN ASSASSÍ

Si m'haguessin dit que trauria la vida a algú, ni que fos un moment abans de matar aquell imbècil, no m'ho hauria cregut. Per això el que vaig fer de vegades em sembla tan lluny de mi com un galió estranger que es perd en l'horitzó. També de vegades em sento com si no hagués comès cap assassinat. Han passat quatre dies des que vaig matar sense cap intenció el meu pobre germà Elegant i ja m'he acostumat una mica al fet.

M'hauria agradat poder arreglar la catàstrofe que m'havia caigut a sobre de sobte sense haver de matar ningú, però de seguida vaig entendre que no hi havia més remei. Ho vaig resoldre allà mateix, vaig assumir-ne tota la responsabilitat. No vaig permetre que les calúmnies d'un inconscient possessin en perill la comunitat d'il·lustradors sencera.

Així i tot, és difícil acostumar-se a ser un assassí. No puc suportar quedar-me tranquil·lament a casa; surto doncs al carrer, però tampoc no suportó aquell carrer, me'n vaig cap a un altre i després a un altre, i quan miro les cares de la gent veig que molts es pensen que són innocents només perquè no han tingut l'oportunitat de cometre un assassinat. Costa de creure que la majoria de la gent sigui més moral o millor que jo només per un petit atzar del destí. Com a molt, el fet de no haver comès encara un crim els fa tenir una cara més ximple i, com tots els ximplers, semblen benintencionats. Després d'haver matat aquell pobre desgraciat, en vaig tenir prou de passejar quatre dies pels carrers d'Istanbul per entendre que qualsevol a qui li brilli una mica d'intel·ligència als ulls i a qui l'ombra de l'esperit se li reflecteixi a la cara era secretament un assassí. Només els ximplers són innocents.

Per exemple, aquesta nit. Era en un cafè que hi ha en un carreró de darrere el mercat d'esclaus; m'estava escalfant amb el meu cafè mentre mirava un gos dibuixat que hi havia al fons del local i, com tots els altres, reia del que figurava que explicava el gos; i llavors vaig tenir la sensació que l'home que seia al meu costat era un assassí, com jo. Ell també reia del que explicava el

contista, però potser va ser per la manera com tenia posat el seu braç al costat del meu o perquè sostenia la tassa de cafè amb uns dits nerviosos que no paraven de bellugar-se, no ho sé, el cas és que vaig saber que era un assassí com jo, i em vaig girar de sobte i el vaig mirar als ulls fixament. Es va espantar i va semblar que s'atabalava molt. Quan la gent ja se n'anava, un conegut el va agafar pel braç i li va dir:

–Ja pots comptar que la gent del mestre Nusret vindrà a atacar aquí.

L'altre va alçar les celles per indicar-li que callés. La por d'aquells dos se'm va encomanar. Ningú no confia en ningú, tothom espera el pitjor dels altres.

Encara feia més fred i la neu s'havia acumulat a les cantonades i al peu de les parets. En la foscor, el meu cos només podia trobar el camí fent tentines pels carrers estrets. De vegades es filtrava la llum esmoreïda d'alguna llàntia d'oli encesa en algun lloc a dins de les cases de porticons tancats i finestres cobertes amb fustes negres i aquella claror es reflectia en la neu; però en general no hi havia gens de llum, no m'hi veia i només em podia orientar escoltant els cops de bastó que els serenos donaven a l'empedrat, els udols de les bandades de gossos embogits i els gemecs que sortien de les cases. De vegades, en plena nit, els carrers estrets i terribles de la ciutat s'il·luminaven amb una llum prodigiosa que semblava que sorgís de la neu mateixa, i en la foscor, entre les runes i els arbres, a mi em semblava que veia els espectres que han fet d'Istanbul una ciutat funesta des de fa segles. De tant en tant, em venien de dins de les cases els sorolls que feien els infeliços habitants, que tossien sense parar o ensumaven els mocs o gemegaven mentre dormien, o sentia els crits dels marits i mullers que intentaven escanyar-se mentre els fills ploraven al costat seu.

Havia anat a aquell cafè un parell de nits per entretenir-me escoltant el contista i per recordar la meva felicitat d'abans de ser un assassí. La majoria dels meus germans il·lustradors, amb els quals he passat tota la vida, hi van cada nit. Però des que he liquidat aquell imbècil amb qui havia pintat des que érem petits ja no en vull veure cap. Hi ha moltes coses que em fan vergonya en la vida dels meus germans, que no poden passar sense veure's i tafanejar, i en l'ambient de diversió infame d'aquest lloc. Fins

i tot vaig fer un parell de pintures per al contista perquè no es pensés que el menystenia i em fes objectiu de les seves bromes, però no per això em deixaran d'envejar.

Tenen raó d'envejar-me. Cap d'ells no supera la meua mestria en la barreja de colors, en el traçat i l'adorn dels marges, en la composició de la pàgina, en la selecció de temes, en el dibuix de les cares, en la disposició d'escenes multitudinàries de cacera, en la representació d'animals, sultans, vaixells, cavalls, guerrers i amants; cap no pot imbuir com jo la pintura amb la poesia de l'ànima, i fins i tot els daurats. No us ho explico per presumir sinó perquè m'entengueu. Amb el temps l'enveja esdevé un element tan imprescindible de la vida d'un mestre il·lustrador com la pintura.

De vegades, en les meves caminades, que es van allargant a causa de la meua inquietud, em trobo de cara amb algun correccionari pur i innocent i se m'acudeix una idea estranya: si en aquell moment jo pensés que sóc un assassí, l'home que tinc al davant m'ho llegiria a la cara.

I llavors m'obligo ràpidament a pensar en altres coses; igual que a la primera joventut, tot avergonyit, m'esforçava a no pensar en dones mentre resava. Però a diferència del que em passava en aquelles crisis d'adolescència, que no em podia treure del cap la idea de la copulació, ara sóc capaç d'oblidar el crim que he comès.

Ja enteneu que si us explico tot això és perquè té a veure amb la meua situació actual. N'hi ha prou que una cosa em passi pel cap perquè ho entengueu tot. Això m'evitaria ser un assassí sense nom ni identitat que ronda entre vosaltres com un espectre i em relegaria a la categoria del criminal vulgar convicte i confés, que s'ha entregat i està a punt de ser decapitat. Permeteu que no ho pensi tot, que em guardi alguna cosa. Que provin de descobrir qui sóc a partir de les meves paraules i els meus colors de la mateixa manera que gent tan aguda com vosaltres segueix les petjades del lladre per trobar-lo. I això ens porta a la qüestió de l'estil, tan en voga avui dia: un il·lustrador, té unes formes personals, un color o una veu propis?, els hauria de tenir?

Posem per cas una pintura de Behzat, mestre de mestres, sant patró de tots els il·lustradors. Aquesta meravella, que s'adiu tan bé a la meua situació actual perquè representa una escena d'as-

sassinat, me la vaig trobar entre les pàgines d'un llibre perfecte de fa noranta anys de l'escola de Herat; va sortir de la biblioteca d'un príncep persa assassinat durant una lluita despietada pel tron i s'hi narra la història de Hüsrev i Şirin. Ja sabeu com acaba la història de Hüsrev i Şirin, no segons la versió de Firdausi, s'entén, sinó segons la de Nizami: els dos amants es casen després de moltes aventures tempestuoses, però el jove Şiruye, fill de Hüsrev de la seva dona anterior, és un dimoni que no els deixa en pau. Aquest príncep té els ulls posats en el tron del seu pare i en Şirin, la seva jove esposa. Şiruye, de qui Nizami diu que «tenia un alè que feia pudor com el d'un lleó», troba la manera d'empresonar el seu pare i ocupar el tron. Una nit entra a l'habitació on el seu pare dorm amb Şirin, va fent tentines en la foscor, els troba ajaguts i apunyala el seu pare. La sang del seu pare rajarà fins que es faci de dia i per fi morirà al llit que compartia amb la bonica Şirin, que dormia pacíficament al costat.

La il·lustració del gran mestre Behzat, com la història en si, toca una por real que fa anys que porto a dins: l'horror de despertar-me en la foscor a mitjanit i trobar-me que hi ha algú més a l'habitació, que fa cruixir les fustes del terra en la foscor! Imagineu que l'intrús té un punyal en una mà i que amb l'altra us estreny el coll. Les parets finament decorades, l'ornamentació de la finestra i el mar, les corbes i arabescos de la catifa vermella, que és del mateix color que el crit ofegat que us brota de la gola presonera, i les flors vermelles i morades, brodades amb una delicadesa i una alegria increïbles en l'edredó que el vostre assassí trepitja despietadament amb el seu peu nu i repugnant, tots aquests detalls serveixen per al mateix propòsit: d'una banda, accentuen la bellesa de la pintura que contempleu i, d'una altra, us recorden que bella és la cambra on esteu morint i el món que aviat abandonareu. I observant la il·lustració us adoneu que el significat fonamental és la indiferència completa que la bellesa de la pintura i el món mostren davant de la vostra mort i el fet que quan moriu esteu completament sols, encara que la vostra dona sigui al costat.

—És de Behzat —em va dir fa vint anys un vell mestre que mirava amb mi el llibre que jo sostenia amb mans tremoloses. Tenia la cara il·luminada no per la llum de l'espelma que hi havia davant nostre sinó pel plaer que li proporcionava el que observava—. És tant de Behzat que no cal que hi estigui signat.

I com que Behzat ho sabia, ni tan sols va firmar en un racó amagat de la il·lustració. Segons el vell mestre, darrere aquella decisió de Behzat s'hi amagava el pudor i la dignitat. La veritable mestria i virtuosisme consisteixen a pintar una meravella inigualable i no deixar el més mínim rastre que permeti reconèixer la identitat de l'il·lustrador.

Tenint por de perdre-hi la vida, vaig matar la meva pobre víctima d'una manera vulgar i grossera. Cada vegada que vinc en aquest solar arrasat pel foc per investigar si he deixat cap rastre que em pugui denunciar, les qüestions d'estil comencen a fer-me perdre el cap. Aquesta cosa que en diuen estil en la qual s'insisteix tant no és sinó un error que ens fa deixar un rastre personal en la nostra obra.

Fins i tot sense la claror de la neu que ha caigut, podria trobar aquest lloc: el solar incendiat on vaig matar el meu company de vint-i-cinc anys. La neu ha cobert i esborrat totes les marques que es podrien haver interpretat com la meva signatura. Això demostra que Déu està d'acord amb Behzat i amb mi pel que fa a l'estil i a la signatura. Si il·lustrant aquell llibre haguéssim comès un pecat imperdonable, encara que fos sense adonar-nos-en, com sostenia aquell estúpid fa quatre nits, Déu no hauria mostrat tant d'amor per nosaltres, els il·lustradors.

Aquella nit, quan el Mestre Elegant i jo vam arribar al solar, encara no nevava. Vam sentir l'udol llunyà d'uns gossos.

–Què hi fem aquí? –va preguntar aquell pobret–. Què em vols ensenyar a aquestes hores?

–Allà davant hi ha un pou i dotze passos més enllà hi tinc enterrats els diners que fa anys que estalvio –li vaig dir–. Si no dius a ningú el que t'he explicat, tant el senyor Oncle com jo sabrem recompensar-te.

–Vol dir que reconeixes que sabies el que feies des del principi... –va respondre agitat.

–Sí –vaig mentir per pura desesperació.

–Saps que la pintura que feu és un gran pecat? –va preguntar innocentment–. Una blasfèmia que ningú gosaria cometre, una heretgia. Cremareu al fons de l'infern. El vostre sofriment i el vostre dolor no disminuiran mai. I m'heu fet còmplice vostre.

Mentre escoltava aquelles paraules comprenia amb horror que molta gent se'l creuria. Per què? Perquè les seves paraules

tenien tanta força i tanta atracció que inevitablement interessaven a qui les escoltava, que voldria que fossin certes però d'algú altre, d'un desgraciat que no fos ells. De fet havien aparegut molts rumors com aquell sobre el senyor Oncle a causa del secret del llibre que havia encarregat i els diners que pagava. I a més a més el Gran Il·lustrador, el Mestre Osman, no el podia veure. Se'm va acudir que potser la calúmia del meu company il·luminador es basava astutament en aquelles falsedats. Fins a quin punt era sincer?

Li vaig fer repetir les acusacions que ens havien enfrontat. I no va anar pas amb embuts. Era com si em convidés a cobrir-lo amb una excusa, com fèiem en els anys que tots dos érem aprenents per protegir-nos de les bufetades del Mestre Osman. En aquells temps trobava versemblant la seva sinceritat. Obria els ulls enormement, però quan era aprenent, llavors encara no se li havien tornat petits de tant daurar pintures. Però no vaig voler sentir cap mena d'afecte per ell perquè estava disposat a explicar-ho tot.

–Mira –li vaig dir amb un desvergonyiment artificial–. Nosaltres il·luminem, creem ornaments per als marges, tracem línies, adornem les pàgines amb pa d'or brillant de mil colors, fem les millors pintures, alegrem armaris i capsos. Fa anys que ens hi dediquem. És la nostra feina. Ens encarreguen pintures, ens diuen: «En aquest requadre posa-hi un vaixell, una gasela o un sultà, que els ocells siguin així i els homes aixà, posa aquesta escena de la història i deixa córrer les altres», i nosaltres ho fem. Mira, aquesta vegada el senyor Oncle em va dir: «Aquí pinta-hi el cavall que et sembli». I com els grans mestres antics, vaig dibuixar centenars de cavalls per arribar a entendre com era el dibuix d'un cavall «que em sembli» –li vaig ensenyar una sèrie de cavalls que havia dibuixat en paper bast de Samarcanda per acostumar la mà. Interessat, va agafar el paper i, acostant-se'l als ulls, va començar a examinar a la feble claror de la lluna els cavalls en blanc i negre. Els antics mestres de Shiraz i Herat –vaig continuar– deien que perquè un il·lustrador pogués dibuixar un cavall de debò, tal com Déu el veu i el vol, hauria d'estar-se cinquanta anys sense parar de fer esborranys, i encara afegien que de fet la millor imatge d'un cavall seria aquella que es dibuixa en la foscor. Perquè un il·lustrador de veritat acabaria

quedant-se cec de tant treballar durant cinquanta anys, però la seva mà memoritzaria el cavall.

La seva mirada, que tenia la mateixa innocència que li havia vist a la cara tant de temps enrere, quan érem petits, estava ab-sorta en els cavalls que jo havia dibuixat.

–Ens ho encarreguen i nosaltres intentem pintar el cavall més misteriós i més inigualable, tal com feien els vells mestres. I res més. És injust que ens vulguin fer responsables de res del que ens encarreguen.

–No estic segur que les coses siguin així –em va respondre–. Nosaltres també tenim les nostres responsabilitats i la nostra prò-pia voluntat. No tinc por de ningú sinó de Déu. És Ell que ens ha atorgat la raó perquè distingim el bé del mal.

Una resposta molt adequada.

–Déu ho sap i ho veu tot... –li vaig dir en àrab–. Entendrà que tu i jo, que nosaltres hem fet aquesta feina sense saber el que fèiem. A qui penses denunciar el senyor Oncle? O és que no veus que darrere de tot això hi ha la voluntat del Nostre Senyor el Sultà?

No va respondre.

Vaig pensar: de debò que tenia tan poc seny o és que havia perdut la sang freda i deia ximpleries pel seu sincer temor de Déu?

Ens vam aturar al costat del pou. Durant un instant em va semblar que li veia els ulls en la foscor i vaig entendre que tenia por. Em va fer pena. Però la fletxa ja era massa tard. Vaig pregar a Déu perquè em demostrés una altra vegada que l'home que tenia al davant no només era un covard estúpid sinó a més a més una autèntica maledicció.

–Compta dotze passos des d'aquí i comença a cavar –li vaig dir.

–I després què fareu?

–Ho explicaré al senyor Oncle i cremarà les pintures. Què podem fer sinó? Si algun seguidor del Mestre Nusret d'Erzurum arriba a saber del que hem parlat, de nosaltres i del taller no en quedarà res. No en coneixes a cap d'aquests? Accepta els diners perquè sapiguem que no ens denunciaràs.

–Dins de quin recipient són els diners?

–Hi ha setanta-cinc peces d'or venecianes dins d'una gerra vella de confitat.

Entenc la part dels ducats venecians, però com se'm va acudir allò de la gerra de confitat? Era una idea tan ximple que va resultar convincent. I així vaig entendre que Déu estava amb mi, perquè el meu company d'aprenentatge, que cada any es tornava més cobdiciós, ja havia començat a comptar amb entusiasme els dotze passos en la direcció que jo li havia indicat.

En aquell moment jo tenia dues coses al cap. Sota terra no hi havia ni or venecià ni res de semblant! Si no li dono diners, aquest tros d'imbècil serà la nostra perdició! Hi va haver un moment que em van venir ganes d'abraçar-lo i fer-li petons com ho feia de vegades quan eren aprenents. Però els anys ens havien separat tant! Després, estava preocupat per com cavaria. Amb les ungles? Pensar tot allò, si és que se'n pot dir pensar, va durar només un obrir i tancar d'ull.

Esfereït, vaig agafar amb les dues mans la pedra que hi havia al costat del pou. El vaig atrapar quan encara anava pel setè o el vuitè pas i li vaig picar amb la pedra tan fort com vaig poder contra la part de darrere del cap. El cop va ser tan ràpid i brutal que vaig quedar parat un moment, com si fos el meu cap el que l'hagués rebut. Em va fer mal i tot.

Però en comptes de preocupar-me pel que havia fet, el que volia era acabar la feina. Perquè havia començat a rebolcar-se a terra d'una manera que feia por.

Només quan ja feia molt que l'havia tirat al pou vaig poder pensar que en el que havia fet hi havia un aspecte groller que no es corresponia en absolut amb la delicadesa que s'esperaria d'un miniaturista.